

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

עוזי נרקיס – חייל של ירושלים

נחלת אחים, בית ספר "אוולינה דה רוטשילד", הגימנסיה העברית, שער ציון,
גלעד לנופלי הרובע, הכותל

"הכרתי את ירושלים בתקופותיה הטובות והרעות. חייתי בה ולחמתי בה בתש"ח,
עת עמדה – נצורה, רעבה, צמאה ומופגזת – ולא התמוטטה ולא נסחפה לייאוש...
אבל דומה, כי לא הייתה לירושלים תקופת גדלות כשבועיים שקדמו למלחמת
תשכ"ז"

(עוזי נרקיס)

בתי המחסה, בתוך: ויקיפדיה

מאת: יואב הרמן

עיבוד ועריכה: רונית בין
עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

עוזי נרקיס – חייל של ירושלים

נחלת אחים, בית ספר "אוולינה דה רוטשילד", גימנסיה הרצליה, שער ציון,
גלעד לנופלי הרובע, הכותל

**"הכרתי את ירושלים בתקופותיה הטובות והרעות. חייתי בה ולחמתי בה בתש"ח,
עת עמדה – נצורה, רעבה, צמאה ומופגזת – ולא התמוטטה ולא נסחפה לייאוש...
אבל דומה, כי לא הייתה לירושלים תקופת גדלות כשבועיים שקדמו למלחמת
תשכ"ז"**

(עוזי נרקיס)

[עוזי נרקיס](#), מתוך: [ויקיפדיה](#)

עוזי נרקיס (1925-1997) חי כל חייו ירושלים, היה מהמפקדים הבכירים
בצה"ל, אלוף פיקוד מרכז במלחמת ששת הימים ומראשוני המבקיעים
לעיר העתיקה ולכותל המערבי. עוזי נרקיס נולד בירושלים ולמד
בגימנסיה ברחביה. בנעוריו, בהיותו בן 16, הוא הצטרף לשורות
הפלמ"ח. עוזי נרקיס החל ללמוד פילוסופיה, ערבית וגאוגרפיה
היסטורית של ארץ ישראל באוניברסיטה העברית, אך עם פרוץ מלחמת
העצמאות, חזר לפלמ"ח, הוביל את המתקפה על שכונת קטמון ופיקד
על כיבוש מנזר סן סימון. במהלך המלחמה, הופקד על הסיוע לנצורים
בעיר העתיקה, ובתפקיד זה הורה על נסיגה זמן קצר לפני כיבוש העיר
העתיקה בידי הצבא הירדני.

במלחמת ששת הימים, בתפקיד אלוף פיקוד מרכז, ניהל את הלחימה בחזית הירדנית.
הסיוע עובר באתרים הקשורים לחייו ולפועלו של נרקיס בתקופות שונות, לא לפי סדר כרונולוגי.
המסלול עובר בנחלת אחים, נוף ילדותו של נרקיס; בבית הספר "אוולינה דה רוטשילד", שהיה מטה
הפיקוד שלו במלחמת ששת הימים; בגימנסיה העברית, שבה למד בשנות בגרותו ובעת הצטרפותו
לפל"מח; לאורך הקו העירוני, הגבול שחצה את ירושלים במשך 19 שנים, ממלחמת השחרור ועד
מלחמת ששת הימים; בשער ציון, בגלעד לזכרם של נופלי הרובע ובכותל המערבי – ששחרורו היה פסגת
הישגיו של נרקיס כלוחם בעיר העתיקה.

פרטי המסלול

משך זמן המסלול : כ-4 שעות (ללא הנסיעה).

אורך המסלול : 4.5 ק"מ.

נקודת התחלה : רחוב צפת 1.

נקודת סיום : הכותל המערבי.

מגבלות : תחנות 6 ו-7 אינן מונגשות כלל. שאר המסלול מונגש (בעלייה לשער ציון, יש לעשות סיבוב קצר כדי להימנע ממדרגות).

דגשי בטיחות : יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

דרגת קושי : קל-בינוני, אינו בר נגישות למעט קטע המסלול ברחביה.

ציוד מיוחד : אין.

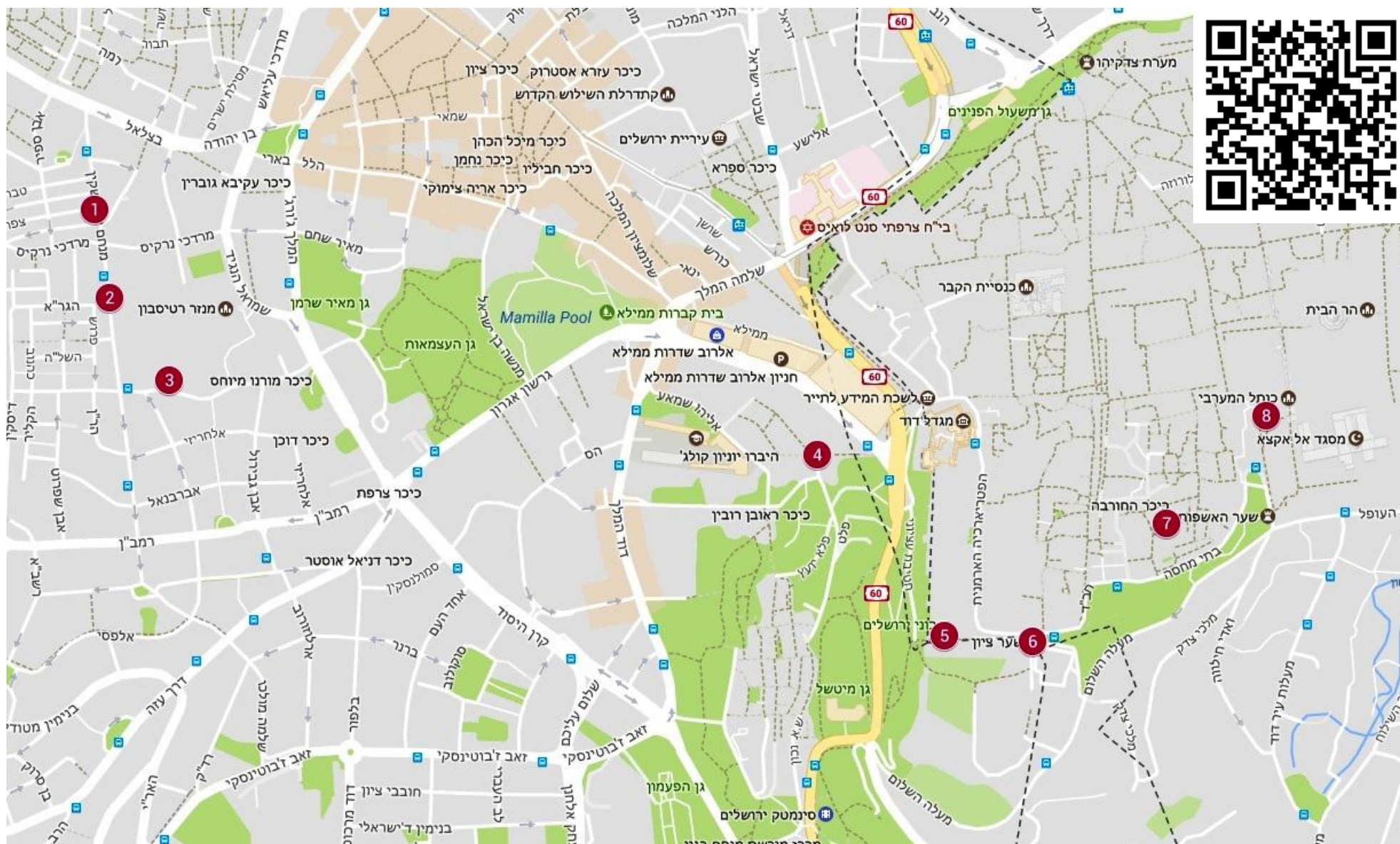
אתרים בתשלום : אין.

תיאור ההליכה במסלול

מסלול הסיור מתחיל בלב **שכונת נחלת אחים (1)**, ברחוב צפת 1, השכונה שבה עוזי נרקיס נולד וגדל. מכאן נחבור אל רחוב אוסישקין ונלך בו דרומה (ימינה) עד **בית הספר "אוולינה דה רוטשילד" (2)** ברחוב אוסישקין 38. נמשיך דרומה עד רחוב הקרן הקיימת לישראל, נפנה מזרחה (שמאלה) ברחוב קק"ל אל **הגימנסיה העברית (3)** ברחוב קק"ל 14. נמשיך מזרחה ונפנה דרומה ברחוב המלך ג'ורג' (ימינה), נחצה את "כיכר צרפת" אל רחוב קרן היסוד ונמשיך בו עד רחוב אברהם לינקולן. נלך מזרחה (ימינה) ברחוב אברהם לינקולן עד רחוב דוד המלך, נחצה את רחוב דוד המלך ונפנה בו צפונה (שמאלה), וברחוב אליהו שמאע נלך לכיוון דרום-מזרח (ימינה) עד סמטת מיטיבי נגן, שבשכונת כפר דוד. נרד במדרגות עד השער המזרחי של השכונה אל המקום שבו עמד **בית טנוס (4)** – ששריד לו נראה במשקוף של חומת הבית שעליו מתנשא שמו. נתקדם בסמטה ונחבור אל רחוב חטיבת ירושלים. נפנה בו דרומה (ימינה) ונחצה את הכביש ברמזור מזרחה אל רחוב עומר אל חטאב, ובו נפנה דרומה (ימינה) אל **רחבת התצפית ב"גן בוני החומה" (5)**, ברחוב חטיבת עציוני, למרגלות הפינה הדרומית-מערבית של החומה. מכאן, נעלה במדרגות ונמשיך במעלה הרחוב אל **שער ציון (6)**. ניכנס בשער אל הרובע היהודי, נפנה מזרחה (ימינה) ונתקדם דרך הרחובות כיכר ציון וחב"ד – שהמשכו רחוב בתי המחסה – אל רחוב הגלעד. נלך צפונה (שמאלה) ברחוב הגלעד **לגלעד לנופלי הרובע (7)** ברחוב מעמדות ישראל. נחצה את "כיכר בתי המחסה" אל רחוב משגב לדך, נפנה בו צפונה (שמאלה) ונרד מזרחה (ימינה) במדרגות, מעלות רבי יהודה הלוי, אל **רחבת הכותל (8)**, כאן מסתיים המסלול.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

תיאור האתרים שבמסלול

נחלת אחים (1), רחוב צפת 1

נחלת אחים, מתוך: **אהבת ירושלים**

את שכונת נחלת אחים ייסדו תימנים שעלו לירושלים בשנות העשרים של המאה ה-20 בשנת 1924. השכונה גובלת בצפונה ברחוב בצלאל, במזרחה ברחוב אוסישקין ובמערבה בשדרות בן צבי ובגן סאקר.

כרוב רחובות נחלאות, גם בשכונה זו, הרחובות נקראים על שם ערים ברחבי ארץ ישראל, כגון: צפת, ציפורי וטבריה. בשכונה התקיים פסיפס יהודי-מזרח-תיכוני: חיו בה תימנים, עג'מים, יוצאי פרס, אורפלים שמוצאם באורפה שבטורקיה וכן

נחלת אחים הייתה שכונת ילדותו של עוזי נרקיס, וכך סיפר על ילדותו בירושלים ובשכונה:

”שחר ירושלמי: השמש מטפסת ועולה מעל למגדלי הכנסיות אשר על הר ציון... שקיעה בירושלים: השמש חומקת אט מאחורי מנזר אבו גוש... נולדתי בירושלים ב-1925... הזיכרונות המוקדמים ביותר שלי, משחר הילדות, מעלים לנגד עיניי בית דו-קומתי בשכונת נחלת אחים. הימים ימי מאורעות 1929 (תרפ"ט), ובבית זה התכנסו משפחות אחדות מתושבי השכונה לעמוד יחדיו בפני הפורעים הערבים. זהו הזיכרון הקדום ביותר שלי... אווירה של דאגה ומתיחות שאפילו ילד בן 4 יכול לחוש בה... התגוררנו בשכונת נחלת אחים... בבית ההורים שררה אווירה של הסתפקות במועט. אבי היה שכיר ומעולם לא ידע שפע, אך אני לא חשתי עצמי מקופח מזל. הדברים אליהם שאפו אז בני הנוער בירושלים – ממילא לא בכסף היו ניתנים להיקנות. (עוזי נרקיס, **אחת היא ירושלים**, עמ' 11-12)

מאוחר יותר, עברה המשפחה **לשכונת נווה בצלאל** – שכונה שהוקמה ביזמתו של **בוריס שץ**, מקים בית הספר לאמנות "בצלאל", ושיועדה לאמנים ולאנשי בית הספר. בין הגרים בשכונה היו גם נסיה ומרדכי נרקיס, מנהל בית הנכות של "בצלאל", ואחיו של מרדכי, יצחק ואשתו פרידה, הוריו של האלוף עוזי נרקיס.

בית הספר "אוולנה דה רוטשילד", בתוך: **ויקיפדיה**

בית הספר "אוולנה דה רוטשילד" (2), רחוב אוסישקין 38

בית הספר לבנות על שם אוולנה דה רוטשילד פועל בירושלים החל מהמחצית השנייה של המאה ה-19. בית הספר הוא מראשוני בתי הספר בירושלים לבנות דתיות

בעת החדשה, מבתי הספר החשובים בעיר והראשון שבו התקיימו הלימודים בשפה העברית. אליעזר בן-יהודה שלח את בנו בן-ציון (איתמר בן אבי"י) ללמוד בבית ספר זה, על אף שהיה זה בית ספר לבנות, משום שהיה זה בית הספר היחיד שהלימודים בו התקיימו בשפה העברית. במלחמת ששת הימים, שימש בית הספר מרכז הפיקוד והשליטה של עוזי נרקיס על הקרבות בתוך ירושלים:

ההפגזה (הירדנית) הקשה ביותר ניתכה על מחנה שנלר... עשרות פגזים נחתו בו, קרעו חוטי טלפון, ניתקו את החשמל ופצצו גגות. חטיבת ירושלים הכינה לה מפקדת חירום מבעוד מועד – במרתף בית הספר "אווינה דה רוטשילד"... קראתי לאריק רגב (קצין האג"מ של פיקוד מרכז בעת המלחמה) "אני עולה לירושלים ואתה תישאר כאן. כל מה שמחוץ לירושלים – באחריותך"... מרגע שעזבתי את מפקדת הפיקוד ברמלה ראיתי את עצמי לא רק כאלוף הפיקוד, אלא בעיקר כמפקדן של שלוש החטיבות אשר נועדו להשתתף מערכה על ירושלים (חטיבת שריון 10, חטיבת צנחנים 55, חטיבת ירושלים)... לפתע פרץ הרב גורן למרתף ב"אוולינה דה רוטשילד"... נכנס למרתף ושאג:

"מה נשמע בירושלים?"

"מה נשמע בדרום?" שאלתיו.

"מה חשוב הדרום," קרא, "ירושלים והר הבית הם העיקר! ואתה תעשה היסטוריה! תבטיח לי כי לכשתעלה להר הבית תיקחני עמך"...

1.40 לאחר חצות, ב"אוולינה דה רוטשילד" השתרר שקט מוזר שרק הרעמים העמומים של ההתפוצצויות מבחוץ הפרו אותו. קציני המטה של חטיבת ירושלים שכבו לישון על הספסלים ועל הרצפה... נקודת הכובד עברה לצפון ירושלים. שם תתחיל במהרה התקפת הצנחנים בבית הספר לשוטרים ובגבעת התחמושת. שם מקומי.

בצאתי את המרתף החדוס בעשן הסיגריות ב"אוולינה דה רוטשילד" כאילו חבט אוויר הלילה הצח בפני... אמרתי לציבוטרו הנהג לנסוע אל הצנחנים. (שם, עמ' 117, 121, 160)

גימנסיה עברית רחביה (3), רחוב קק"ל 14

הגימנסיה העברית רחביה נוסדה בשנת 1909 בשם "הגימנסיה העברית בירושלים". מאז נוסדה, נדדה ממקום למקום עד שנקבע משכנה הקבוע ברחביה ב-1929, ומאז היא חלק מנוף השכונה. שכונת רחביה הייתה אבן שואבת לאליטה של ירושלים, והדבר היקנה מעמד יוקרתי לגימנסיה, שרבים מתלמידיה גרו בשכונה ונחשבו לבעלי ייחוס. החינוך בגימנסיה נחשב הטוב ביותר ביחס לחינוך בבתי הספר שקמו לאחריה.

[גימנסיה הרצליה](#), בתוך: ויקיפדיה

כבר במאורעות תרפ"ט (1929), שימש בניין הגימנסיה החדש מקלט לתושבי השכונה, ובמלחמת השחרור פעלו במשרדיו כוחות ההגנה, ותלמידי הכיתות אף גויסו לשירות פעיל. רבים מבוגריה של הגימנסיה נודעים בתחומים רבים, ויש בהם אישי צבא חשובים: הרמטכ"ל השני של מדינת ישראל, יגאל ידן; מפקד הלח"י, אברהם שטרן; מפקד כ"ג יורדי הסירה, צבי ספקטור; מפקד מחלקת הלי"ה, דני מס; יוני נתניהו (למד בגימנסיה אך סיים לימודי התיכון בארצות-הברית); ראש המוסד, נחום אדמוני; ראש השב"כ, כרמי גילון; אלופי צה"ל: רחבעם זאבי, עמוס חורב, מתן וילנאי.

עוזי נרקיס גם הוא למד בשנות נעוריו ובגרותו בגימנסיה, טרם התגייס להגנה: "עליתי לגימנסיה רחביה, בין כתליה עשיתי עשר שנים. שם למדתי עברית כהלכתה, ויותר מכך – שם חונכתי להכיר את הארץ ולאהבה. אנגלית מיאנתי ללמוד, בשל האנגלי אשר שלט אז בארץ" (שם, עמ' 12).

בית טנוס וממילא – הקו העירוני (4), רחוב מיטיבי נגן ליד השער המזרחי של שכונת כפר דוד

בית טנוס, בית הקומות משמאל בתמונה

אזור הקו העירוני הוא האזור שבו השקיע עוזי נרקיס, כאלוף פיקוד, את עיקר מרצו בשגרה שלפני הלחימה במלחמת ששת הימים.

ממילא הייתה שכונה בעמק שהוא המשכו הטבעי של גיא בן הינום ושהוא מקשר בין שער יפו בעיר העתיקה לבין העיר החדשה. השכונה הוקמה בסוף המאה ה-19 כשכונת סוחרים ובעלי מלאכה, יהודים וערבים, ושגשגה כחלק מהמרכז המסחרי של העיר, על

העורק הראשי של דרך יפו ודרך חברון. מתחם ממילא היה למרכז מסחרי עבור יהודים וערבים

בית טנוס, צילום: רונית בין

בירושלים שמחוץ לחומות, והתפתחו בו עסקים ומפעלים זעירים. עם החלת המנדט הבריטי על ארץ ישראל, התפתח מרכז ממילא אף יותר כמרכז מסחרי. את בית טנוס בנו האחים טנוס בשנות השלושים של המאה ה-20, והוא שימש למסחר ולמגורים והיה חלק מהאזור המסחרי של שכונת ממילא.

לאחר ההכרזה על תכנית החלוקה באו"ם, בשניים בדצמבר 1947, הסתערו מפגינים ערבים על המרכז המסחרי בשכונת ממילא.

המתפרעים בזזו את החנויות, רצחו ופצעו בסוחרים היהודים, בעוד השוטרים הבריטים מביטים בנעשה בשוויון נפש. לאחר מכן, הוצת המרכז המסחרי ונשרפו כמה בתים נוספים בשכונה.

עם תחילת מלחמת העצמאות, ננטשה ממילא מתושביה היהודים והערבים כאחד והייתה לאזור קרב. בית טנוס שימש עמדת יציאה ליחידה מחטיבת ירושלים, יחידת עציוני, בלילה שבין ה-18 ל-19 במאי 1948, כאשר ניסתה לפרוץ לעזרת הרובע היהודי הנצור בעיר העתיקה.

ב-19 השנים שבין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים (1948-1967), עבר בממילא הגבול שבין העיר העתיקה לעיר המערבית, הידוע בשם "[הקו העירוני](#)", ולכן בתים רבים בשכונה נהרסו ומצבה הלך והידרדר. בית טנוס עמד על גבול שטח ההפקר שבין שכונת ממילא לחומות העיר העתיקה. כך תיאר עוזי נרקיס:

[ממילא](#), מצגת, שימור אתרים

הקו העירוני יורד מהר ציון, חוצה את "חוצות היוצר" ומגיע אל בית טנוס מול שער יפו. בית טנוס, בית דירות גדול, נתפס על ידי כוחותינו בליל ההתקפה (ב-1948) על שערי העיר העתיקה. במפה נכלל הבית כולו בשטחנו, אולם "הקו" חצה את חצרו... וכמה מדיירי הבית נפגעו בתקריות אש שונות. למרות זאת היה הבית מאוכלס כולו עד ליום בו פרצה מלחמת ששת הימים... "מה לעשות", אמרה לי פעם נערה צעירה מדיירות הבניין לאחר תקרית אש חמורה במיוחד, שבה נפגעה אימה, "לנו, אין לאן ללכת מכאן..." אף שהמר להם גורלם, סיגלו לעצמם אנשים אלה כוח סבל מופלא שעורר את התפעלותי מדי סיירי באזור. (שם, עמ' 38)

בית טנוס נהרס ב-1990 כחלק מביצוע התכנית לפיתוח מתחם ממילא. עד אז, היה סמל לעיר החצויה. ד"ר דוד קרויאנקר, שפיקד על כוח צה"ל שהתבצר בבניין במלחמת השחרור, יזם את הנצחת המבנה באמצעות פירוק קטע ממעקה האבן שהיה לאורך גג המבנה טרם הריסתו. על קטע מעקה זה, היה תבליט של שם הבעלים המקוריים של הבית, האחים טנוס (Tannous Bros). חלק זה שוחזר ושולב בגדר האבן הסמוכה לשער הכניסה המזרחי לשכונת כפר דוד, שנבנתה ליד המיקום המקורי של הבניין ההיסטורי.

רחבת "גן בוני החומה" (5)

מהפינה הדרומית-מערבית של החומה, מתגלה מראה השכונות ימין משה ומשכנות שאננים, המרחב של ירושלים שמחוץ לחומה ועמק ברכת הסולטן וגיא בן הינום. במקום זה עבר קו הגבול, הקו העירוני, שאורכו היה שבעה ק"מ. הר ציון עצמו נותר כמובלעת ישראלית ללא שביל גישה אליו. במלחמת העצמאות ובשל המצב הביטחוני, עזבו תושבי השכונות את בתיהם, ולאחר המלחמה היו השכונות לשכונות ספר על הגבול. בראשית שנות החמישים של המאה ה-20, יושבו באזור עולים שזה עתה הגיעו אל המדינה הצעירה שאך נוסדה. החיים על קו הגבול יצרו מציאות מורכבת, הן כלכלית הן ביטחונית.

מנקודה זו, אפשר לראות את העיר מזווית ראייתם של הירדנים שעמדו במוצבים על החומות במשך תשע עשרה שנים, בין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים (1948-1967).

השקט לאורך הקו היה תלוי בגחמה של חייל ירדני בודד – בידו היה לשמור על השקט ובידו היה להבעיר אש לאורך כל קו הגבול. וכך סיפר עוזי נרקיס:

בהר ציון, תכננו את ציר התנועה של הפטרול שלנו כך שבנקודה מסוימת עבר ממש למרגלות החומה... פטרול זה נמשך שנים... אולם יום אחד, ביולי 1962, פתח "משוגע תורן" ירדני באש על הפטרול שעה שצעד למרגלות החומה ומפקד הפטרול, סרן אבשלום סלע, נהרג (למרגלות הר ציון,

אנדרטת **סלע אבשלום**), התגובה הטבעית... במקרה כזה היא לחדש מיד את הפטרול... הרהור שני: אם לא יתחדש הפטרול – מה יקרה? לכל היותר, יעלו בו קוצים ודרדרים...

הרהור שלישי: אם לא נמשיך בפטרולים, הן תישמט פיסת קרקע זו מידנו כליל. אבל – וזה כבר הרהור רביעי – האם אצדק אם אסכן חיי חיילים נוספים למען הגנה על חלקת קרקע זעירה שאין בה תועלת לאיש? בעיות מסוג זה... חזרו וצצו כמעט בכל קטע של הקו העירוני. בקו העירוני בירושלים לא היה די בכושר לחימה ובנכונות להקרבה. כאן, בשל אופיו "הרגיש" של הקו ומשום שכל תקרית בירושלים מהדהדת מיד בעולם כולו, נדרש מכל חייל להיות לעתים אף דיפלומט." (עוזי נרקיס, סיפורו של ה"קו העירוני" בירושלים, עמ' 15-16)

שער ציון (6)

שער ציון, מתוך: ויקיפדיה

שער ציון נקרא גם שער דוד, שער הרובע היהודי או שער היהודים, ודרכו הכניסה לרובע היהודי. אבני החומה שמסביב לשער מנוקבות חורי כדורים, שריד לקרבות העזים שהתחוללו במקום במלחמת העצמאות.

במלחמת העצמאות, הייתה ירושלים במצור. ימים ספורים לאחר הכרזת העצמאות, כבשה מחלקה מגדוד "הפורצים" של חטיבת הראל את הר ציון.

היה זה בלילה שבין ה-17 ל-18 במאי 1948. הוחלט לפרוץ אל הרובע היהודי הנצור דרך שער ציון. בשתיים בלילה, פרץ כוח של החטיבה

בפיקודו של דוד אלעזר את השער. לאחר פיצוץ השער, נכנסו הלוחמים לעיר העתיקה וחברו לכוחות ההגנה שהיו ברובע היהודי. הכוח לא הצליח להחזיק במקום, והלגיון הירדני כבש את השער

שוב. נעשה ניסיון נוסף לפרוץ לעיר העתיקה, אך אף הוא נכשל. לאחר שביתת הנשק, הר ציון, ללא שער ציון, היה לחלק מהחזית של הקו העירוני למשך 19 שנים שבהן חצה הקו את ירושלים. על קורות אותו לילה שבו נפרץ השער, סיפר עוזי נרקיס:

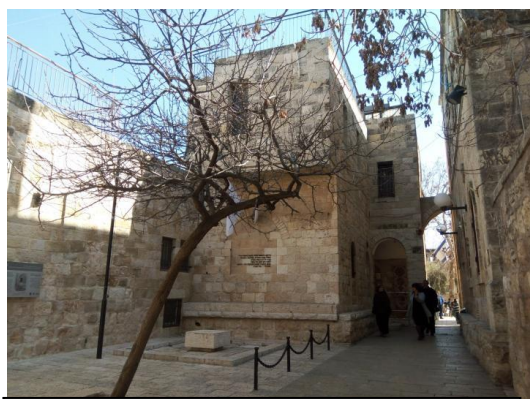

[פריצת שער ציון ונטישתו](#) –
יוטיוב

בליבי קיננו במשך 19 שנה רגשי אשם על חלוקתה של ירושלים... משך לילה אחד היה שער ציון בעיר העתיקה בידי – והוא נשמט... הדבר היה ב-17 במאי 1948. שירתי כסגן מפקד הגדוד הרביעי של הפלמ"ח (הפורצים)... חטיבת עציוני מתכננת יחד עם כוחות אצ"ל ולח"י הבקעה לעיר העתיקה... לנו נועד תפקיד של הסחה בדרום... אך דווקא פעולת ההסחה היא זו שהצליחה. אנשי הפלמ"ח העייפים

העפילו במדרון התלול וכבשו את הר ציון... למחרת, קיבלתי את אישור מפקד החטיבה, יצחק רבין, להפעלת הגדוד לפריצה... הייתי בטוח שאנשיי, על אף עייפותם המופלגת, יבצעו את

ההבקעה... כל היום החזיקו הלוחמים בהר ציון. לעת ערב אורגנו לקראת ההתקפה. בפעם הראשונה מאז הוקם הגדוד היה צורך לבקש מתנדבים... מפקד הפלוגה היה אורי בן ארי. מחלקת החוד בפיקודו של דוד אלעזר (דדו) כבשה את השער, מחלקה שניה עברה בו ודהרה בין הסמטאות... הודעתי למפקד המחוז על ההצלחה ודרשתי ממנו לשלוח מיד את הכוח המחליף... בינתיים הוחזק הפרוזדור בין הר ציון לרובע היהודי על ידי שרשרת דלילה של כ-25 לוחמים... השיירה המחליפה לא הגיעה... לבסוף, לאחר ויכוח ממושך... הוצאתי את אנשיי מן העיר העתיקה ופרשתים להגנה על הר ציון... הרובע היהודי נפל וחומות העיר העתיקה נחסמו לחלוטין... וירושלים נשארה חצויה. (עוזי נרקיס, **אחת היא ירושלים**, עמ' 22-24)

הגלעד, צילום: רונית בין

[גלעד לנופלי הרובע \(7\)](#), רחוב מעמדות ישראל

אוכלוסיית [הרובע היהודי בימי מלחמת העצמאות](#) סבלה התקפות קשות מצד המוסלמים שחיו בעיר העתיקה. התקפות אלה הביאו לנטישה המונית של יהודים אל השכונות שמחוץ לחומות. מפקדת ההגנה החליטה לבלום נטישה זו ואסרה על התושבים את העזיבה, במחשבה שיהיה לערבים קשה יותר לכבוש שטח מאוכלס.

עם עזיבת הבריטים את הארץ בסיום המנדט, ב-15.5.1948, נותר הרובע היהודי מכותר, ובמשך כמה ימים התחוללו קרבות בין מגניו לכנופיות מקומיות ולצבא הירדני, שהחל מפגיז את הרובע היהודי. אט-אט הודקה טבעת המצור על יהודי העיר. בשל המצב הקשה, החליטה מפקדת הרובע להיכנע, למרות התנגדות מפקדת ההגנה. תושביו ומגניו של הרובע נאספו ב"כיכר [בתי המחסה](#)", שם גם הייתה מפקדת הרובע, ויצאו משם לכיוון שער ציון. תנאי הכניעה, עליהם חתמו עבדאללה א-תל,

[נפילת הרובע, יוטיוב](#)

מפקד הלגיון הערבי בירושלים, [ומשה רוסנק](#), מפקד הרובע, היו: מסירת הנשק שבידי הלוחמים לירדנים, כל הגברים הכשירים יילקחו בשבי, הפצועים יילקחו בשבי או ישוחררו בהתאם לפציעתם והשאר ישלחו לעיר החדשה באמצעות הצלב האדום.

בלחימה ברובע, נהרגו רבים מיושביו. בשל הקרבות וההפגזות, לא היה אפשר לערוך טקסי לוויה ולקבור את המתים בהר הזיתים, וכן יש איסור הלכתי לקבור מת בתחומי היישוב. משום כך, נאלצו רבני הרובע להמתין עד שהתנאים יאפשרו קבורה כהלכתה ובינתיים נשמרו גופות המתים בבית חולים "משגב לדך" שברובע. משהתארכו ימי הלחימה, החליטו ארעית. כך נקברו בין החומות 34 חללים בקבר אחים. עם נפילת הרובע, אספו הירדנים 14 חללים נוספים וקברו אותם בקבר משותף סמוך למפקדת הרובע.

[עם משה רוסק ברובע היהודי, יוטיוב](#)

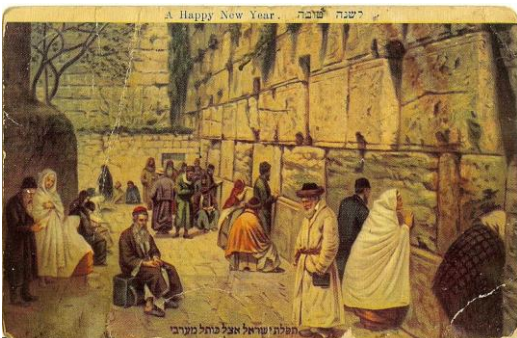
לזכר נופלי הרובע, הוקמה אנדרטה בבית העלמין הצבאי בהר הרצל, והיא עוצבה כסמטה ירושלמית. על קירות הסמטה נרשמו שמותיהם של המתים, גילם ומעט מידע על אודותיהם. במשך 19 שנים, נערכו באנדרטה זו טקסי אזכרה, וכן על גג קבר דוד המלך, שהיה המקום הקרוב ביותר לעיר העתיקה שאליו יכלו יהודים להגיע.

רק אחרי איחוד ירושלים, הועברו המתים ממקום קבורתם הזמני לקבר אחים בהר הזיתים. אתר הקבורה הזמני ברובע היה לאתר הנצחה, "הגֵלְעֵד", לזכרם של 48 יושבי הרובע ומגניו שנפלו בו.

[הכותל \(8\)](#)

הכותל המערבי היה למקום הקדוש ביותר ליהודים מאז החורבן וסמל לכמיהתם לבית המקדש, שהיה מרכז חיי הדת והלאום של עם ישראל.

לפני קום המדינה, היה הכותל מוקד מאבק בין היהודים לערבים, והערבים הפריעו ליהודים להתפלל לידו. לאחר קום המדינה, היה הכותל בשליטת ממשלת ירדן, וליהודים לא ניתנה אפשרות גישה אליו. ביום כ"ח באייר תשכ"ז (7.6.1967), שיחררו צנחני צה"ל את הכותל המערבי. יום זה נקבע כיום היסטורי, יום שחרור ירושלים.

שחרור הכותל הוא פסגת הישגיו הצבאיים של עוזי הנרקיס כאלוף פיקוד מרכז שהיה אחראי על חזית ירושלים:

רצנו בסמטה אפלולית, ימינה במדרגות, ושוב ימינה... קצרי רוח וחסרי סבלנות, והנה... הכותל לפנינו! רעד עבר בי. הנה הוא! ממש כשם שהכרתיו. שגיאה ומתנשא.

נורא הוד ונשגב... הרכנתי את ראשי באלם. הרחבה צרה, צנחנים. מלוכלכים, עייפים, עמוסי נשקם

[איגרת שנה טובה, הכותל, 1918](#), בתוך: ויקיפדיה

לעייפה. והם בוכים... והנה הם מתרפקים ומנשקים לאבניו. צנחנים מחוספסים

ולמודי קרב, ושפתייהם – תפילה... הבכי הכבוש מתגבר לזעקה. פרץ הרגשות אינו יודע מחסום. (שם, עמ' 250)

כיום הכותל אינו רק סמל דתי, אלא גם סמל היסטורי לאומי. ברחבת הכותל נערכים טקסי בר מצווה, תפילות מיוחדות וגם טקסים ממלכתיים ומסדרים צבאיים, כמו טקס פתיחת יום הזיכרון לחללי צה"ל וטקסי השבעת חיילים.

[עוזי נרקיס \(משמאל\), משה דיין](#)
[ויצחק רבין](#) נכנסים לעיר העתיקה
דרך שער האריות, מתוך: [ויקיפדיה](#)

["הנני כאן"](#), ביצוע: יהורם גאון, [יוטיוב](#)

ביבליוגרפיה מומלצת

- אבן-אור (אורנשטיין), שמואל וארנוולד, משה (תשס"ד), תעודות לקורות הרובע היהודי בירושלים העתיקה בתש"ח, ירושלים: עמותת מגני הרובע היהודי.
- ארנוולד, משה (2004), מצור בתוך מצור – הרובע היהודי בירושלים העתיקה במלחמת העצמאות, באר-שבע: מכון בן-גוריון.
- יזרעאל, רמי (1991), הרובע היהודי במלחמת העצמאות: מסלולי סיורים, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- יצחקי, אריה (1986), "שחרור ירושלים במלחמת ששת הימים", אריאל, 44-45.
- נרקיס, עוזי (1975), אחת היא ירושלים, תל-אביב: עם עובד.
- נרקיס, עוזי (1986), "סיפורו של ה'קו העירוני בירושלים", אריאל, עמ' 5-6.
- נרקיס, עוזי (1991), חייל של ירושלים, תל-אביב: משרד הביטחון.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [חטיבה 55 בקרב לשחרור ירושלים](#).
- [ירושלים רגע לאחר מלחמת ששת הימים בצבע – ארכיון המדינה](#) – כ-17 דקות, ללא קול, יוטיוב.
- [לבד על החומות – סיפורם של לוחמי הרובע היהודי בירושלים בתש"ח](#) – כ-37 דקות, יוטיוב.
- [מלחמת העצמאות ברובע היהודי](#) – בלוג ארכיון המדינה.
- [שער ציון במלחמת העצמאות](#) – ההגנה.